

VÄSSA BLICKEN

Praktiska tips om hur du kan tolka
scenens bilder och tecken

VÄSSA BLICKEN

Praktiska tips om hur du kan tolka scenens bilder och tecken

Lisa Lindén, genusvetare och dramaturg, har skrivit texten till foldern på uppdrag av danskonsulenterna på Kultur i Väst. Vässa blicken är ett komplement till den tidigare foldern Våga se, också den skriven av Lisa Lindén. Båda titlarna hittar du i digital form på kulturivast.se. Du kan också beställa dem i tryckt form direkt från danskonsulenterna.

Den här foldern vänder sig till dig som vill fördjupa din upplevelse av scenkonst.

Oavsett om du sitter i publiken, är utövande konstnär eller om du arbetar som arrangör kan du lära dig fler sätt att se på scenkonst. En upphovsperson kan hitta verktyg till att göra än mer medvetna val i sitt skapande. En arrangör kan genom en grundligare analys av olika verk, få lättare att välja ut akter att presentera på sin scen. En åskådare som tittar med nya perspektiv, får också nya upplevelser av konsten. Den här foldern bygger på idén att du som mottagare är öppen för att titta på hur du själv ser på konst, och att du vill fördjupa din upplevelse genom att utveckla din analys.

Avsändarens betydelse

Generellt, vad gäller bild, lever vi i ett informationssamhälle med oändliga möjligheter till att se, ta del av och konsumera bilder. Det kan vara i media, på TV, i film, reklam eller i olika konstformer. Ofta kommer bilderna fragmentariskt och/eller i ett flöde vilket gör att vi kanske inte alltid tänker så mycket på det vi ser. Inte sällan ser vi upprepningar av samma bild – fast i olika tappningar. Är det människoskildringar som upprepas ensidigt, bildas lätt stereotyper av hela grupper av människor, stereotyper som skymmer sikten och som nästan alltid skapar ett "vi" och ett "dom". Vilka som är upphovspersoner påverkar ofta vem som får tillhöra "vi" och vem som får tillhöra "dom". Det handlar då om tolkningsföreträde och maktperspektiv.

Olika avsändare har olika intentioner med det som visas. Det har stor betydelse för innehållet, men också för hur vi som mottagare tolkar det vi ser. I reklam är innehållet kommersiellt, det finns en produkt, tjänst eller vara som ska säljas. Scenkonst har i stället en konstnärlig ambition och vill spegla världen, stanna till vid ett fenomen, berätta en berättelse eller undersöka någonting specifikt utan att nödvändigtvis komma med svar. När det kommer till dans vill koreografer oss olika saker. Olika danskompanier eller dansinstitutioner kan i sig kanske representera något specifikt.

När vi tolkar en bild samverkar ofta känsla och tanke. Vi känner något som i sin tur påverkar våra tankar. En känsla i magtrakten bygger på tidigare erfarenheter och den kunskap vi har med oss. När vi läser av en bild tittar vi på vem, vilka eller vad som är i fokus och i scenkonst specifikt hur detta samverkar med ljussättning, musik och scenografi.

Här talar vi både om bilder generellt men också specifikt om scenkonst eftersom dans och teater också går att tolka som bilder – bilder som förändras, fördjupas eller kanske problematiseras.

På en scen förhåller sig olika tecken och kroppar till varandra, det sker i relation till något eller någon. Placeringen av personer eller föremål på en scen påverkar vår uppfattning av det vi ser.

Foto: Lisa Lindén

Vem representeras?

Att bilderböcker, film och scenkonst har ett behov av ökad representation har blivit synligare för många fler under de senaste åren. Det handlar om att få en större bredd bland skaparna, själva upphovspersonerna, men också vad gäller innehåll i det som skildras och vilka som medverkar aktivt.

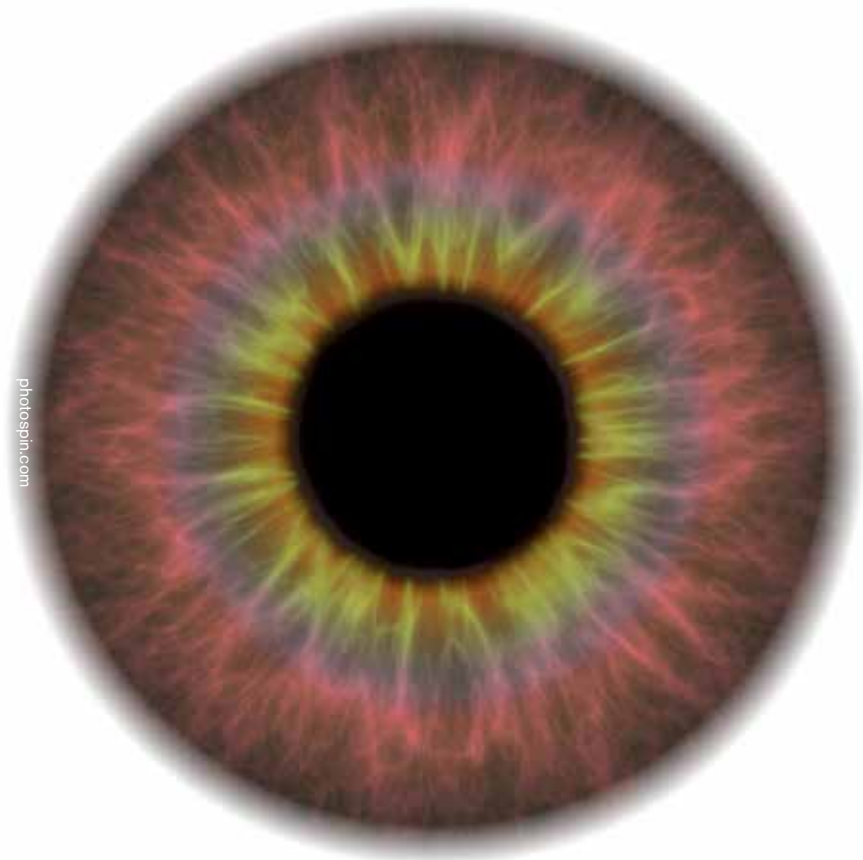
Foto: Lisa Lindén

Trots att vi lever i en globaliserad tid med en etnisk och utseendemässig mångfald är det i Sverige fortfarande ont om bilderböcker som speglar det. Likadant är det på scenen. En skådespelare med svart hår och mörka ögon får till exempel ofta representera Mellanöstern eller Balkanhalvön samtidigt som den "spelar sin karaktär". En blond skådespelare får däremot sällan representera något speciellt land eller område utan får oftast "bara spela sin karaktär". På liknande vis ser du sällan människor i rullstol på en scen om det inte är direkt uttalat att karaktären sitter i rullstol.

Dansvärlden har en tradition av att vara mer internationell. Många dansare rör sig också mellan olika länder och är verksamma på många scener runt om i Europa. Trots det, finns det i Sverige ofta en överrepresentation av "vita kroppar" både på scenen och bland koreografer.

Om vi vill att konstnärliga uttryck, som till exempel film, ska spegla den tid vi lever i och att människor ser olika ut, är det viktigt att rollbesättare, producenter och regissörer får möjlighet att rollbesätta ur ett normkritiskt perspektiv. Det är också viktigt att ett normkritiskt perspektiv uppmuntras.

Vilka kroppar är det som får plats på scenerna? Hur gestaltas olika människor på film ur ett könsperspektiv och ur ett etniskt perspektiv? Vilka normer gäller? Finns det en särskild ”typ” av människa som vi som publik förväntas identifiera oss med, och hur gestaltas den människan?

Dansare går i pension tidigt om man jämför med många andra yrken. Det en ung kropp kan utföra är oftast är norm inom dansen. Här finns givetvis olika perspektiv på vad som krävs av en dansare i ett specifikt sammanhang, men det skadar inte att reflektera över ålder hos dansare och vad olika dansverk kommunicerar kring kroppars ålder.

Ur ett publikperspektiv kan det vara intressant att titta både på vem som får möjligheten att representeras på scenen – och vem som inte får det. Vilken betydelse har det för publiken att till exempel få se äldre dansare inta scenen? Hur utvecklas danstekniken åt olika håll i relation till ålder? Kanske upptäcker scenkonstnären också nya konstnärliga uttryck genom att skapa mer varierade ensembler vad gäller normer för längd, kroppsform, hudfärg och ålder.

Bortglömd och borttappad

I film och scenkonst har det genom kanonskrivningen (vårt kulturarv och hur det skrivs och förvaltas) funnits ett "borttappande" av kvinnor. Mannen har blivit norm för människan och det är mannen som genom våra historieböcker och i litteraturen fått representera det "mänskliga" – det som brukas kallas allmänmänskligt.

Inom filmvärlden finns i dag ett jämställdhetstest som går att applicera på vilken film som helst. Testet heter Bechdeltestet, och går ut på tre enkla frågor:

- 1 Finns det fler än två karaktärer som är kvinnor i filmen?
- 2 Har de några namn?
- 3 Pratar de om någonting utöver att prata om en man?

Om svaret är nej på en eller fler av frågorna klarar inte filmen testet. Kanske kan du själv utveckla testet eller skapa ett liknande för dans eller teater?

Roa dig (eller oro dig) med att räkna hur många karaktärer det finns som är flickor eller kvinnor i filmer för barn. Hur ser det ut i animerad film för barn? Vad har björnarna, katterna och sagofigurerna för kön och hur beskrivs och gestaltas/tecknas de i filmen?

Samma sak gäller även för uttryck och tematik. Inom teatervärlden visade det sig för några år sedan att om du är skådespelare, kvinna och över 45 år minskar dina möjligheter att få en roll drastiskt. I verkliga livet är det inte ont

om kvinnor över 45 år, och det saknas inte angelägna livsberättelser – men huvudkaraktärer vilar ofta på en "manlig norm". Överlag är det också ont om filmer med kvinnor över 50 år som har en tydlig subjektspostion, alltså att den kvinnliga karaktären är aktiv i att föra handlingen framåt.

Fundera på hur många dansverk eller filmer du har sett med heterosexuella kärleksrelationer mellan en äldre kvinna och en yngre man? Hur är det med homosexuella relationer?

Påklädd och avklädd

Kvinnor är generellt mer avklädda och visar mer hud än män i reklam, men också i musikvideos och i konstnärliga dans- teater- eller operaverk. Inte sällan har kvinnor som dansar tunnare och mindre kläder än de manliga kollegorna. På grund av normen och vad vi är "vana" att se betyder inte heller en avklädd kvinnokropp alltid samma sak som en avklädd manskropp. Vår blick har tagit del av så många upprepningar av avklädda kvinnokroppar att vi kanske nästan tror att kvinnor måste skildras på ett särskilt vis. Vår blick är inte vass utan utmattad. Varje scen eller moment måste analyseras för sig, och det är också viktigt att titta på sammanhanget som scenen eller momentet tolkas i.

Tyvärr blir flickor ofta satta i rollen som objekt. Vi som publik eller mottagare vänjer oss vid att se unga flickor som åtråvärda sexuella objekt i till exempel reklam. Det här är inte bara problematiskt ur ett jämställdhetsperspektiv. Ur ett barnperspektiv strider det mot idén om att barn är autonoma, självständiga individer, som ska skyddas från till exempel exploatering. Genom den här typen av bilder uppfostras flickor till att vara passiva och behaga någon annan. De lär sig att deras värde hänger samman med hur de ser ut och hur de uppfattas vara och blir tidigt objekt för någon annans blick. Här kan du reflektera över vilka kroppar som får möjlighet att kommunicera från scenen när det gäller hudfärg, hårfärg, kroppsfunction och ålder. Visas något tydligt mönster? Har olika koreografer olika förhållningssätt till vilka som får plats på en scen och vad tänker du själv om det du ser?

Fyra frågor

Sammanfattningsvis kan du när du tar del av dans, teater, film, media, tv eller bildkonst ställa dig ett antal frågor.

- 1) Vad vill koreografen/regissören/konstnären mig?
- 2) Vilken världsbild utgår skaparen utifrån?
- 3) Hur skildras olika kön?
- 4) Vad tänker jag om det jag ser?

Tio skäl till att vässa blicken och våga se

- Jag vill utveckla mitt sätt att prata om scenkonst.
- Jag vill se likheter mellan en föreställning och en annan.
- Jag vill undersöka varför jag känner på ett speciellt sätt vid ett speciellt tillfälle.
- Jag vill ha tydliga argument till varför jag visar en viss föreställning på min scen.
- Jag vill undersöka om det finns ett mönster i hur jag väljer scenkonst.
- Jag jobbar på en arbetsplats där vi har ett uppdrag att arbeta med jämställdhet.
- Jag har inte tänkt så mycket på det här med genus förut – men nu vill jag göra det.
- Jag vill kunna prata om scenkonst både före och efter det att jag har upplevt ett verk.
- Jag vill lära mig mer om detaljer i scenkonst, för att kunna tyda helheten.
- Jag är nyfiken, vill utvecklas och lära mig mer om genusfrågor.

Jämställdhet – jämlikhet

Jämställdhet innebär att kvinnor och män har samma rättigheter, skyldigheter och möjligheter inom alla väsentliga områden i livet. Jämställdhet handlar om relationen mellan kvinnor och män.

Jämlikhet är ett vidare begrepp och innefattar även:

- kön
- etnicitet
- funktionsnedsättning
- sexuell läggning
- ålder
- könsöverskridande identitet eller uttryck
- religion eller annan trosuppfattning

Kvantitativ och kvalitativ jämställdhet

Kvantitativ jämställdhet innebär en jämn fördelning mellan kvinnor och män. Finns det mer än 60 procent kvinnor i en grupp är den kvinnodominerad. Finns det mer än 60 procent män i en grupp är den mansdominerad.

Kvalitativ jämställdhet innebär att alla människors erfarenhet, kunskap och värderingar tas tillvara och får berika och påverka utvecklingen inom alla samhällsområden.

Jämställdhet – är det inte uttjatat?

Ibland menar människor att det här med jämställdhet är uttjatat. Det är konstigt eftersom vi aldrig har haft jämställdhet. Jämställdhet kan inte gå för långt. Det handlar om jämvikt.

Jämställt = kreativt och positivt

Forskning visar att blandade grupper vad gäller kön, bakgrund och ålder, skapar gynnsamma effekter för kreativitet och positiva känslor på arbetsplatser.

Jämställdhet i konsten

Jämställdhetsarbete handlar ofta om att synliggöra maktfördelning. När det gäller scenkonst kan det handla om vem som får utrymme och plats på scenen, men också hur det sker. Jämställdhetsperspektiv och analys är viktigt i alla samhällsområden. När det gäller konst är det av yttersta vikt eftersom konst både speglar och skapar bilder av mänskligt liv.

Tips på mer läsning

På kulturivast.se/dans hittar du mer information och fler trycksaker, som du kan ladda ner som PDF-fil eller beställa som tryckt exemplar.

Där finns bland annat vår folder *Våga se*, som är tänkt som en fortsättning på den här foldern. *Våga se* ger praktiska tips om hur du kan titta på dansföreställningar med nya ögon.

Kontaktuppgifter till Kultur i Västs danskonsulenter hittar du på kulturivast.se/kontakt

KULTUR I VÄST 2014

FOTO: ANGES VID RESPEKTIVE BILD

GRAFISK FORM: KERSTIN STRÖMBERG

TRYCK: CELA GRAFISKA AB

Kultur i Väst har uppdraget att stärka och utveckla kulturens och konstarnas roll i Västra Götaland. Detta gör vi tillsammans med 49 kommuner, föreningar, organisationer, nätverk, näringsliv, kulturutövare, bibliotek, skolor, arrangörer och regionens invånare.

Kultur berikar livet.

Kultur i Väst
405 44 Göteborg
besök Rosenlundsgatan 4
växel 031 333 51 01
www.kulturivast.se/dans